

Türkiye’de Defineciliğin Kültürel Mirasın Korunması Bağlamında Değerlendirilmesi

Zafer AKKUŞ¹

Tamer EFE²

Öz: Defineciliğe ilgi duyan kişiler, ekonomik kazanç düşüncesi ile halk arasında anlatılan hikâyelerden etkilenerek var olduğu sanılan haritaları tarih boyunca bulmaya çalışmış ve izinli/izinsiz define aramıştır/aramaktadır. Türkiye’de vatandaşlara mevzuat çerçevesinde define arama izni verilmektedir. Ancak kanunda belirtilen alanların dışında izin almadan define aramak ve kaçak kazı yapmak suç teşkil etmektedir. Kaçak define arandığı/kazıların yapıldığı ve tarihsel/kültürel çevrelerin önemli ölçüde zarar gördüğü/tahrip edildiğine ilişkin haberler yoğun bir şekilde medyadan öğrenilmektedir. İzinsiz olarak yapılan defineciliğin kültürel mirasın korunması bağlamında değerlendirileceği çalışmanın okuyucunun algısı üzerinde farkındalık oluşturacağı ve kültür varlıklarının bulunduğu/bulunabileceği çevrelerde yapılan/yapılacak kaçak kazıların önlenmesine yönelik sunulan önerilerin suçun azalmasına katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Anahtar kelimeler: Türkiye, Definecilik, Kaçak Kazı, Kültürel Mirasın Korunması.

1 Dr. Elazığ Emniyet Müdürlüğü, smrgkrtl@gmail.com

2 Dr. Malatya Emniyet Müdürlüğü, efetam@hotmail.com

Giriş

İnsanoğlu ekosistem içerisinde kendisi gibi canlı olan/canlılığını devam ettiren doğa ile yaşamı boyunca ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla sürekli ve zorunlu bir ilişki içerisinde olmuştur/olmaktadır. Kendi istekleri doğrultusunda kullanma ve yönetme yaklaşımı ile insan doğayı hâkimiyeti altına almıştır. Doğa ile birlikteliğini sürdürürken insan; gereksinimlerini, beklentilerini, inanışlarını, duygularını ve kendisini imgeleyen/yansıtan kültürel varlıkları, araç, gereçleri ile kullandığı para ve değerli eşyaları toprağın altında/üstünde muhafaza ederek günümüze kadar ulaştırmıştır/ulaştırmaktadır.

Tarihsel süreç içerisinde nüfusun artması, kentsel yaşama geçişin hızlanması, enerji ve hammadde açığının ortaya çıkması ve bireyin ihtiyaçlarının çeşitlilik göstermesi, doğaya olan insan baskısını artırmıştır/artırmaktadır. Doğanın canlı organizmalara sağladığı olanaklardan en fazla insan faydalanmıştır/faydalanmaktadır. Bireyin ekonomik ihtiyaçlarını sınırsız olarak karşıladığı doğa kaynakları zaman içerisinde azalma/tükenme riskiyle karşı karşıya kalmıştır/ kalmaktadır.

Devingen optimum refah teorisinin özü, bireyin veya yaşadığı toplumun ekonomik durumunda iyileşme oluşturulduğunda, diğerlerinin mevcut durumunda kötüleşmenin meydana gelmemesi ilkesine dayanmaktadır. Demografik gelişmelere bağlı olarak, ekonomi ve sanayideki yenilikler ile teknolojik, biyolojik ve ekolojik değişikliklerin yanında psikolojik/sosyolojik gelişimler arasındaki ilişkilerin sonuçları net olarak bilinmemektedir (Toprak, 2012,68).

Modern hayat tarzının en köklü problemleri arasında; bireyin etkin sosyal güçler, tarihsel ve kültürel zenginlikler, dış kaynaklı kültür ve yaşam anlayışı karşısında var oluş özelliğini ve bireyselliğini koruma güdüsünden kaynaklanır (Simmel, 2014,81). Bu koruma güdüsü anlayışı insanın yerleşik hayata geçişi ile birlikte sahip olduğu somut ve soyut değerlere verdiği önemin göstergesi olmuştur/olmaktadır.

Eski çağlardan günümüze kadar Anadolu'da yerleşmeler başlamış ve farklı medeniyetler kurulmuştur. Medeniyetlerde yaşamış/yaşayan

insan toplulukları; sosyal, kültürel ve toplumsal düzenlerini kendi imkân ve kabiliyetleriyle oluşturdukları eserler aracılığı ile günümüze kadar ulaştırmaya çalışmışlardır. Ulaşabilen bu eserler veya kalıntıları ile medeniyetlerin gelişim süreci veya kültürel oluşumu araştıran/incele-yen/ortaya çıkaran arkeoloji bilimi definecilik değildir. Definecilik pa-rasal değeri olan nesnelere arayan kişi/kişilerin yaptığı Türkiye’ye özgü bir olgudur (Özdoğan, 2014:19,27,183). Türkiye’nin sahip olduğu kültü-rel miras³ yerli ve yabancıların dikkatini çekmiştir/çekmektedir. Bu mirasa ait kültürel varlıkların bazıları zaman içerisinde hırsızlık, soy-gun, kaçak kazı ve izinsiz define arama yöntemleri kullanılmak sure-tiyle çalınarak yurt dışına götürülmüştür.

Yağma ve karaborsa ticareti yoluyla kültürel mirasın tahrip edil-mesi, yaygınlığı (ikinci veya üçüncü büyük küresel suç faaliyetidir) ve terörizmle bağlantıları, gelecek nesilleri bu eserlerin eğitsel, kültürel ve estetik değerlerinden mahrum edilmesi gerçeği ile karşı karşıya bırak-mıştır/bırakmaktadır (Amineddoleh, 2014,780).

Türkiye’de defineciliğin kültürel mirasın korunması bağlamında literatür taraması, akademisyen ve uzman görüşleri ile yapılan uygula-malar ışığında değerlendirileceği keşfedici türdeki niteliksel çalışma-nın; birinci bölümünde define, defineci ve definecilik kavramları, ikinci bölümünde Türkiye’de defineciliğin tarihsel gelişimi, Türkiye’de define aramaya ilişkin usul ve esaslar üçüncü bölümde, defineciliğin yapısal ko-numu dördüncü bölümde açıklanacaktır. Türkiye’de defineciliğin kül-türel çevrelere etkileri ve yapılan tahribatlara ilişkin değerlendirmeler beşinci bölümde, defineciliğin kültür varlığı kaçakçılığındaki rolü ve uluslararası yapısı altıncı bölümde belirtilecektir. İzinsiz ve kaçak ola-rak yapılan defineciliğin kültürel mirasın korunması bağlamında ön-lenmesine yönelik öneriler sonuç bölümünde yer alacaktır.

3 Bu çalışmada “kültür mirası” veya “kültürel miras” kavramları; arkeolojik, mimari, bilimsel, tarihsel ve kültürel eserler, dinsel yapılar, sit alanları, ören yerleri, vb. somut miras öğelerini kapsamakta, “gelenek, görenek, inanış, dil vb.” soyut öğeler çalışma kapsamı dışında kalmaktadır.

1. Kavramsal Çerçeve

Türk Medeni Kanununun 772.maddesinin 1.fıkrasında define, “Bulunmalarından çok zaman önce gömülmüş veya saklanmış olduğu ve duruma göre artık malikinin bulunmadığı kesin olarak anlaşılan değerli şeyler” olarak tanımlanmıştır. Anılan fıkraya göre definenin unsurları arasında gömülmüş veya saklanmış olması, taşınır eşya olması, değerli eşya olması ve sahihsiz eşya olması bulunmaktadır (Erdoğan, 2013,517-520).

Türk Dil Kurumu sözlüğünde ise define “Toprak altına gömülerek saklanmış para veya değerli şeyler, gömü” olarak belirtilmiştir (www.tdk.gov.tr, 2015). Toprağın altında bulunan ve değeri para ile ölçülebilen eski eser, değerli maden ve taş gibi nesnelere define olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde toprak altında bulunan ve arkeolojik değeri bulunan nesnelere de define olarak değerlendirilmektedir. Nekropol alanları, tümülüsler, höyükler, antik yerleşmeler ve dinsel yapılar define bulunduğu düşünülen ve hayal edilen yerlerdir (Konyar, 2008,222).

Define buldukları zamandan daha önce gömülen veya saklanan ve kimin sahip olduğu ispatlanamayan mücevher, para ve değerli taşlardan oluşan eşyalardır. Bu eşyaları bulmak üzere izinli/izinsiz kazı yapan veya yaptıran kişiye defineci denilmektedir (Akkaya, 1993,259).

İzin almaksızın kaçak şekilde ve genellikle bireysel olarak kazı yaparak define arayan kişiler defineciler olarak adlandırılmaktadır (Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi, Politam, s.4). Mevzuat çerçevesinde izin almaksızın define arayan kişi/kişiler kültür varlığı kaçakçılığı suçları ile ilgili grup içerisinde bulunmaktadır.

Arkeolojik bir alan dışında herhangi bir yerde olduğu tahmin edilen/hayal edilen kültürel olmayan maddi değeri (parasal) olan buluntular define olarak tanımlanmaktadır. Herhangi bir sebeple bulunduğu yerden ayrılan veya terk eden kişinin/kişilerin giderken muhafaza ettiği mal varlığının bulunarak meydana çıkarılması definecilik olarak adlandırılmaktadır (Özdoğan, 2014,183).

Toplumların ekonomik yönden çaresiz oldukları dönemlerde hazine bulma ve zengin olma düşüncesiyle dinsel faktörlerin etkisi ile olgunlaşan ve nesilden nesile aktararak efsaneye dönüşen bu hayali hazinelerin, kültürel bilince sahip olmayan bazı kişiler tarafından izinsiz aranmasına definecilik denir (Karaduman, 2005,29).

2.Defineciliğin Tarihsel Gelişimi

Define arama tutkusu insanoğlunun geçmiş uygarlıkların yaşadıkları yerleşim yerlerine olan ilgisini artırmıştır. Çok eski zamanlardan kalma, saklı, sahibi bilinmeyen ve kıymetli taşınır bir şey olarak tanımlanan define kavramı Türk halk kültürünün içinde çok önemli bir yere sahiptir (Karaduman, 2005,29). Define ile eski eser veya bu terimin yerine son 32 yıldır kullanılan kültür varlığı kavramı ilişkisi tarihsel süreçte varlığını devam ettirmiştir/ettirmektedir.

Tanzimat ile birlikte Osmanlı devletinde başlayan reform girişimleri sürecinde ele alınan eski eser anlayışı Avrupa’dan etkilenme neticesinde gelişmiştir. Avrupalı araştırmacılar eski eser bakımından zengin Osmanlı coğrafyasını yağmalamaya başlamışlardır. Bu çerçevede, Osman Hamdi Bey dönemine kadar eski eserlerin araştırılması ve yurt dışına çıkarılmasını önlemeye ilişkin yapılan çabalar istenilen düzeyde olmamıştır (Şimşek ve Dinç, 2009,101). Avrupa’da gelişen müzecilik anlayışının beraberinde getirdiği kültür varlığı talebi çerçevesinde, Osmanlı devletinin kültür varlığı kaçakçılığında en çok zarar ve tahribat gören ülke haline geldiği belirtilebilir (Şahin, 2007,108).

8 Eylül 1805 tarihli belgede, 19.yüzyıl başlarında Osmanlı yönetiminde eski eser anlayışı politikalarının anlaşılması bakımından önemlidir. Kütahya’da Bayramoğlu isimli kişinin gizlice yaptığı define aramalarında 559 adet eski Ceneviz sikkesinin bulunduğu öğrenilmesinin ardından tutuklandığı belirtilmektedir. Darphane-i Amire tarafından sikkeler üzerinde yapılan incelemede mali değerinin fazla olmaması nedeniyle hazine tarafından el konulmasına gerek görülmediği anlaşılmıştır (Şimşek ve Dinç, 2009,105).

Osmanlı döneminde çıkarılan kültür varlıkları ve korunması bakımından ilk özel hukuki düzenleme olan 1869 yılında çıkarılan Eski Eser Tüzüğü olarak adlandırılan Asar-ı Atıka Nizamnamesinde definecilik ile ilgili hükümlere rastlanmamaktadır. Definenin cinler tarafından korunduğuna, defineyi almak içinde cinlerle anlaşmak gerektiğine inanılan ve definecilikten ilk kez bahseden hukuki metin eski eserlerin yurt dışına kaçırılmasını kolaylaştırmakla eleştirilen 1874 yılında çıkarılan Asar-ı Atıka Nizamnamesidir (Eriş, 2012,76).

1874 yılında çıkarılan Asar-ı Atıka Nizamnamesinin 4. maddesi “eski eser” veya “define” araştırması yapmak isteyenlerin, doğrudan ya da mahalli idareciler aracılığıyla Maarif Nezareti’nden izin almaları gerektiğini hükme bağlamaktadır. Defineciliğin nasıl ve ne şekilde yapılacağı ile ilgili ayrıntılı düzenlemeler içermese de, definecilikten eski eser mevzuatı içinde ilk kez bu Nizamname aracılığıyla bahsedilmiştir (Özel, 1997,4). Osmanlı devletinde Osman Hamdi Beyin öncülüğünde 1884 yılında yeni bir Asar-ı Atıka Nizamnamesi çıkarılmış ve bu nizamname ile eski eser tanımı yapılarak, eski eserlerin yurt dışına çıkarılması yasaklanmıştır (Özdoğan, 2014,188-189). İlk olarak define ve definecilikle ilgili sınırlı hükümler içeren Asar-ı Atıka Nizamnamele-
rinin kapsamı zamanla genişletilmiştir. Son nizamname Cumhuriyet döneminde uzun bir süre geçerli olmuştur. Defineciliğin yeniden yasal düzenlemeye bağlandığı 1973 tarihli ve 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu, Cumhuriyet döneminin ilk koruma yasası olarak kabul edilmiştir.

Türk Medeni Kanununda define arama vatandaşlara bir hak olarak verilmiştir. 1710 sayılı kanun Cumhuriyet tarihinde ilk kez defineciliği yasa kapsamına almış ve 46. maddesiyle Kanunun 1.maddesinde belirtilen eski eser kapsamına giren taşınmazlar ile mezarlıklar dışında define aranması izni hükme bağlanmıştır. Kanuna göre define arama ruhsatı Milli Eğitim Bakanlığı’nca verilecek olup, arama sırasında biri İçişleri Bakanlığı, biri Maliye Bakanlığı, biri de Milli Eğitim Bakanlığı’ndan olmak üzere üç temsilci hazır bulunacaktır. Bu konu, Kanunun anılan maddesi ile bir yönetmeliğe bağlanmış ve başvuranın aynı şekilde kazı izinlerinde olduğu gibi bazı şartlara haiz olması gerekliliği belirtilmiştir (1710 sayılı Eski Eserler Kanunu, 46.madde).

1983 yılında yürürlüğe konulan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ise definecilik ile ilgili 1710 sayılı Kanunun getirdiği mevcut hükümleri koruyarak daha da geliştirmiş ve yasanın 50. maddesinde definecilik konusu ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir (2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 50.madde). 1984 yılında define arama usul ve esaslarını belirten “Define Arama Yönetmeliği” çıkarılmıştır.

Definecilik için ilk olarak 1710 sayılı kanunla “eski eser sayılan taşınmazlar ve mezarlıklar dışında” izin verilen alandan 2863 sayılı kanunda “tespit ve tescil edilen sit alanları”nın da çıkarıldığı görülmektedir. Bu alan koruması açısından kaydedilen gelişmeye işaret etmektedir. Diğer bir gelişme ise yevmiye, yolluk ve zaruri giderlerin arayıcıdan peşinen tahsil edilmesi ile ilgilidir. 1710 sayılı kanunda düzenlenmesi yönetmeliğe devredilen bu işlem, 2863 sayılı kanunda kanun hükmüne bağlanmıştır. Definecilik ile ilgili diğer düzenlemelerde 1710 sayılı kanununun çizdiği genel çerçevenin korunmasına özen gösterilmiştir. Türkiye’de eski eser korumacılığı ve definecilik ile ilgili hükümlerin temelini 1710 sayılı kanunla atıldığını söylemek mümkündür.

1987 yılında 3386 sayılı yasa ve 14.07.2004 tarihinde yürürlüğe giren 5226 sayılı ‘Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun’ çerçevesinde 2863 sayılı kanunun bazı maddeleri değiştirilmiş⁴ ve yeni maddeler eklenmiştir. Bu kanunda define arama da Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından izne tabi tutulmuştur (Erdoğan, 2013,524).

3.Define Aramaya İlişkin Usul ve Esaslar

Medeni Kanunun 772.maddesi çerçevesinde define arama vatandaşlara bir hak olarak verilmiştir. Define aramaya ilişkin usul ve esaslar Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun 50.maddesi ile Define Arama Yönetmeliğinde belirlenmiştir.

4 5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun

Define aramak isteyenler Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 6.maddesinde⁵ belirtilen yerler ile tespit ve tescil edilen sit alanları ve mezarlıklar dışında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından define arama izni verilmektedir.

Define aramaya ilişkin 2863 sayılı kanununun 50.maddesinin 1.fıkrasında “Define aramak isteyenlere, bu Kanununun 6. ncı maddesinde korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlığı olarak belirtilen yerler ile tespit ve tescil edilen sit alanları ve mezarlıklar dışında, Kültür ve Turizm Bakanlığınca define arama ruhsatnamesi verilebilir...” hükmü bulunmaktadır. Define arama yönetmeliğinin 2.maddesinde ise define arama ruhsatının verilmesine, define arayıcıdan istenecek belgelere, aramanın nasıl yapılacağına ve çıkan defineden arayıcıya tanınacak haklara ilişkin hükümleri düzenlenmiştir.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 3.maddesinde “Kültür varlıkları; tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din

- 5 Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları:
- a)Korunması gerekli tabiat varlıkları ile 19 uncu yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazlar,
  - b)Belirlenen tarihten sonra yapılmış olup önem ve özellikleri bakımından Kültür ve Turizm Bakanlığınca korunmalarında gerek görülen taşınmazlar,
  - c)Sit alanı içinde bulunan taşınmaz kültür varlıkları,
  - d)Milli tarihimizdeki önlemleri sebebiyle zaman kavramı ve tescil söz konusu olmaksızın Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş binalar ve tespit edilecek alanlar ile Mustafa Kemal Atatürk tarafından kullanılmış evler. Ancak, Koruma Kurullarınca mimari, tarihi, estetik, arkeolojik ve diğer önem ve özellikleri bakımından korunması gerekli bulunmadığı karar altına alınan taşınmazlar, korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı sayılmazlar. Kaya mezarlıkları, yazılı, resimli ve kabartmalı kayalar, resimli mağaralar, höyükler, tümülüsler, ören yerleri, akropol ve nekropoller; kale, hisar, burç, sur, tarihi kışla, tabya ve istihkâmlar ile bunlarda bulunan sabit silahlar; harabeler, kervansaraylar, han, hamam ve medreseler; kümbet, türbe ve kitabeler, köprüler, su kemerleri, suyolları, sarnıç ve kuyular; tarihi yol kalıntıları, mesafe taşları, eski sınırları belirten delikli taşlar, dikili taşlar; sunaklar, tersaneler, rıhtımlar; tarihi saraylar, köşkler, evler, yalılar ve konaklar; camiler, mescitler, musallalar, namazgâhlar; çeşme ve sebiller; imarethane, darphane, şifahane, muvakkithane, simkeşhane, tekke ve zaviyeler; mezarlıklar, hazireler, arastalar, bedestenler, kapalı çarşılar, sandukalar, siteller, sinagoglar, bazilikalar, kiliseler, manastırlar; külliyeler, eski anıt ve duvar kalıntıları; freskler, kabartmalar, mozaikler, peri bacaları ve benzeri taşınmazlar; taşınmaz kültür varlığı örneklerindendir. Tarihi mağaralar, kaya sığınakları; özellik gösteren ağaç ve ağaç toplulukları ile benzerleri; taşınmaz tabiat varlığı örneklerindendir.

ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklar” olarak tanımlanmıştır. Kanununun 5.maddesinde “Devlete, kamu kurum ve kuruluşlarına ait taşınmazlar ile özel hukuk hükümlerine tabi gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan taşınmazlarda varlığı bilinen veya ileride meydana çıkacak olan korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları Devlet malı niteliğindedir.” hükmü ile Medeni Kanununun 772.maddesinin 2.fıkrasında belirtilen bilimsel değer taşıyan eşyanın korunması gerekli devlet malı statüsünde olduğu anlaşılmaktadır.

Medeni Kanununun 772.maddesinin 2.fıkrasında “Bilimsel değer taşıyan eşyaya ilişkin hükümler saklı kalmak üzere define, içinde bulunduğu taşınmaz veya taşınır malın malikinin olur.” hükmü ile bilimsel nitelikli eşya haricinde define içinde bulunduğu yerin sahibine ait olduğu ortaya çıkmaktadır. Anılan kanununun 773. maddesinde ise “Bilimsel değeri olan sahipsiz doğal şeyler ile eski eserlerin bulunması hâlinde özel kanun hükümleri uygulanır.” hükmü bulunmaktadır.

Define aramak isteyenler, define arayacakları yerin bağlı olduğu mülki amire (vali, kaymakam) bir dilekçe başvururlar. Dilekçede define aranacak yerin açık adresi ile bu yerin gayrimenkul çeşidi (arazi, ev vb.) ve kimin sahip olduğu (tapulu, tapusuz) belirtilir. Dilekçeye define aranacak yerin 1/500 ölçekli harita ve krokisi, ada, parsel, çap numarasını belirten çap planı, taşınmazın uzaktan ve yakından çekilmiş net fotoğrafları, define aranacak yer sahipli ise gerçek kişilerden noter tasdikli izin belgesi, Tüzel kişilere ait ise yetkili organlardan alınacak izin belgesi eklenir (Define Arama Yönetmeliği 5-6-7. Madde).

Define aranacak alan 100 m²’yi geçemez. Bu alanı arama talebinde bulunan kişi/kişiler tarafından verilecek fotoğraflarla, harita ve kroki-ler üzerinde belirtilir. Mülki amir dilekçede belirtilen belgeleri en yakın Müze Müdürlüğüne göndermek suretiyle mevzuat anlamında bir sakınca olup olmadığını tespit ettirir. Müze Müdürlüğü tarafından define aramak için dilekçe verenin yasal gerekliliklerini yerine getirip getirmediğini

inceleyerek müracaatı uygun bulması halinde define arama ruhsatı verir. Define arama izin süresi bir yıldır. Aralıksız olarak define araması en fazla bir ay devam eder. Hava durumu ve doğal afetler nedeniyle bir defa ile sınırlı Mülki Amir tarafından bir ay daha uzatılabilir. Define araması, define aranacak yere en yakın müzeden görevlendirilecek uzman personel başkanlığında, Maliye ve Gümrük ve İçişleri Bakanlıklarından birer temsilcinin gözetiminde yapılır (Define Arama Yönetmeliği 8-9-10-11.madde).

Define aramasında çıkan buluntular Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından belirlenecek en az üç kişilik bir uzman heyetine inceletirilir. Elde edilen buluntular kültür ve tabiat varlığı ise müzelere, define ise Maliye ve Gümrük Bakanlığına teslim edilir. İzinli olarak yapılan kazı neticesinde define bulunması halinde değeri Maliye ve Gümrük Bakanlığınca tespit edilir. Define hazineye ait bir arazide bulunmuşsa %50'si arayan kişi/kişilere, özel veya tüzel kişilere ait arazide bulunmuşsa, %40'ı arayıcıya, %10'u ise mülk sahibine verilir (Define Arama Yönetmeliği 17-18.madde).

Define kazıları devlet müzelerinin denetiminde, kültür ve tabiat varlığı olarak belirtilen yerler ile tespit ve tescil edilen sit alanları ve mezarlık alanlarının dışında yapılmaktadır. Mevzuat çerçevesinde izinli olarak define aranıyorsa kültür varlığı tahribatı ve kaçakçılığı söz konusu değildir. Define arama sırasında define yerine bir kültür varlığına rastlanırsa çalışmayı durdurmak zorunludur.

4. Defineciliğin6 Yapısal Konumu

Türkiye'de bazı köy ve kırsal alanlarda, bir define bularak gizli bir şekilde köyünden veya yaşadığı yerden ayrılan insanların hikâyesi nesilden nesile aktarılmıştır/aktarılmaktadır. Toprak altında gömülü olan maddi değeri bulunan altın, gümüş ve değerli madenden eserler olarak tanımlanmakla birlikte günümüzde genellikle arkeolojik eserin

6 Başlıkta belirtilen definecilik kavramı izinsiz ve/veya kaçak olarak yapılan define arama işlemidir.

bulunmasına yönelik bir çaba içine dönüşmüş ve bu anlamda arkeolojik sahalardaki kaçak kazıları belirtmek için kullanılmıştır.

Defineciler eskiden Rumların ve Ermenilerin yaşadığı yerleri potansiyel kazı alanları olarak görmekteydiler. Birinci Dünya savaşından sonra başka ülkelere göç edenlerin “bir gün dönüp alırız” düşüncesiyle yanlarında götüremedikleri kıymetli eşyalarını bir yerlere gömdükleri söylentisi nedeniyle onlardan kalan evler, çeşmeler ve kültürel yapılar kaçak kazı alanları içerisinde görülmektedir. Tarihi yerleşim yerlerinin yakınındaki kasaba ve köylerdeki definecilik faaliyetleri neredeyse o yerleşimin tarihine kadar uzanmaktadır.

Mersin’in Silifke ilçesinde bulunan Helenistik ve Roma dönemlerine ait Olba antik kentinde kazı çalışması yapan ekibin başkan yardımcısı Özyıldırım’a göre arkeolojik eserleri tahrip eden ve arkeolojiyi yok etmeye ilişkin yapılan definecilik milli bir görünüm sergilemektedir (Haskan, www.haberler.com, 2014).

Defineciler; savaş, hastalık, göç vb. nedenlerden dolayı ikamet ettikleri yerleri terk etmek zorunda kalan kişilerin güvenli ortam olmadığı için veya geri dönmek düşüncesiyle yanlarında götürmedikleri değerli eşyalarını gömdüklerini inanırlar. Bu kişiler, ayrıldıkları yerlere geri döndüklerinde eşyalarını kolayca bulabilmek için de gömdüklerine yere bazı iz ve işaretler koymuşlar veya gömü sahasının haritasını çizmişlerdir. Bu sebeple defineciler arasında işaret katalogları yapılmış, define haritaları veya işaretlerin anlamını açıklayabilen uzmanlar ortaya çıkmıştır (Konyar, 2008, 223).

Definecilik takım çalışması halinde yapılır. Kazıyı yapacak kuvvetli kişilere, gözetleme yapacaklara, konusunda uzman harita ve/veya işaretler hakkında yorum yapacak nişancılara, dedektör gibi alan tarama/araştırma cihazlarını iyi kullanabilecek “makineci” olarak tanımlanan kişilere, rüya, tılsım ve büyüleri açıklayabilecek cinci hocaya ihtiyaç vardır (Konyar, 2008:222-223).

İslam kabul edilmeden önceki dönemlerde ölen kişiler, mezarlara değerli eşyaları ile birlikte gömülürlerdi. Bu nedenle mezarlıklar, izinsiz

kazı yapan definecilerin tahribatına uğramaktadır. Mezarlar, kaçak kazı yapan defineciler tarafından genellikle dedektör ve şiş kullanılarak tespit edilmektedir (Kartal, www.turizmhaberleri.com, 2014).

Lidya yağmacıları (izinsiz define arayan/kaçak kazı yapan), genellikle daha rahat oldukları kış dönemini define (hazine) avcılığı mesleği ile tamamlayan kırsal tarım topluluklarının üyeleridir. Lidya'nın yağmalanması/talan edilmesi yerel, bazen aile odaklı bir faaliyettir. Nadir durumlarda da yozlaşmış yerel yetkililer ve otoyol veya orman yönetimi gibi kamu işlerinden sorumlu diğer kurumlar da müdahil olabilmektedir. Höyük yağmacıları; kürekler, kazıcılar (kazma), traktörler, pulluklar, buldozerler ve greyderler kullanarak, genellikle taşınabilir kıymetli eşyaları, özellikle kıymetli madenlerden yapılmış materyalleri araştırırlar. Aynı zamanda heykelli veya boyalı dekorasyon içeren öğeleri de aldıkları bilinmektedir (Roosevelt ve Luke, 2006,180).

Günümüzde defineciler ile birlikte kaçak kazıcıların da dedektör kullanarak define veya kültür varlığı aradıkları bilinmektedir. Defineci kökenli kaçak kazıcılar, toplayıcılar (kültür varlığı veya değerli eşya toplayan) tarafından eğitilerek yönlendirilmektedir. Hedefleri arasında tümülüsler, ören yerleri, höyükler ve nekropol alanlarında kaçak kazı yaparak kültür varlığı veya define bulmaktır. Kullandıkları araç ve gereçler arasında 1-1,5 metre uzunluğunda çelik şiş, kazma ve kürek ile toprağın altındaki metale duyarlı olan dedektör bulunmaktadır (Karaman, 2005,29). Definecilerin yaptığı zararlar, üç grupta incelenebilir:

- Kazma ve kürek ile yapılan kaçak kazılar,
- Dozer gibi ağır makineler ile yapılan kaçak kazılar,
- Dinamit ile yapılan kaçak kazıya ilişkin tahribat (Akkaya, 1993,260).

Türkiye'de define avcılarının en fazla tahrip ettikleri yerler tümülüsler⁷ ve höyüklerdir (Akkaya, 1993,259). Kral, kral ailesi ve soylulara

7 Tümülüsler kral ve kral ailesi ve devrinin soyluları için, önce zemin üzerine inşa edilen mezar odası, sonra üstüne yığılan toprak veya taşlardan oluşturulan yapay tepe tipi anıt mezarlardır. Bu mezarlar günün mimarları tarafından inşa edilirdi. Dış

ait olmaları sebebiyle tümülüsler definecilerin sürekli hedefleri olmuştur. Türkiye’de çok sayıda bulunan tümülüsleri zengin olabilme hayalleri için defineciler dinamitlemek suretiyle havaya uçurarak, balyozla paramparça ederek yok etmektedirler. Tümülüs ya da mezarlardaki çok değerli madeni eşyaları ve altın, gümüş gibi kıymetli süs eşyalarını bulma hırsı define avcılarının profesyonel yöntemlerle kültür varlığı kaçakçılığı yapmasına ve Anadolu’nun kültürel mirasını yok olmasına neden olmaktadır.

5. Defineciliğin8 Kültürel Çevrelere Etkileri ve Yapılan Tahribatlara İlişkin Değerlendirmeler

İkinci dünya savaşından sonra Avrupa ülkelerinde meydana gelen ekonomik gelişme ile birlikte kültürel eserleri toplamak ve koleksiyon oluşturmak düşüncesinde olan kişi veya kişiler, Türkiye’nin içinde yer aldığı Akdeniz ülkelerine yönelmişlerdir. Bu kişilerin amacı, Türkiye’de ilk hedef olarak kaçak kazılar yapan define avcılarını höyük, tümülüs ve mezarların kazılmasına yönlendirmektir. Yüksek miktarda paraların dolaşım sağladığı bu yasadışı ilişkiler ile birlikte bilinçsizce yapılmış tahribatları da beraberinde getirmiştir/ getirmektedir (Kartal, www.turizmhaberleri.com, 2014).

Tarihsel ve kültürel çevrelerin tahrip edilmesi ve bozulmasının insan odaklı sebepleri arasında; tarihi çevreye karşı ilgisizliğin ve bilinçsizliğin rolü, define (hazine) avcılığı ve kültür varlığı kaçakçılığı, modernleşme özentisi ve daha çok mülk edinme düşüncesi, ticari çıkar düşüncesi ve uygarlık düşmanlığı gelmektedir (Sayan, 1994,46-49).

görüntüsüne bakıp aldanmamak lazım, muazzam bir mimari içlerinde barındırırlar. Kral ya da kral ailesinden ölen fertler kullandıkları muhtelif eşyaları ve hediyeye edilen eşyaları ile birlikte, inşa edilen taş yada ahşap oda içine ceset ile birlikte konulur. Tümülüsün boyu, mimari estetiği ölen kişinin zenginliği, değeri nispetinde değişmektedir. Boyu daha yüksek olanlar daha zengin krallar için yapılırdı. Bu yapılar her zaman 9 metrenin katları olan 9,18,27,36... metre gibi yükseltilere sahiptirler.

- 8 Başlıkta belirtilen definecilik kavramı izinsiz ve/veya kaçak olarak yapılan define arama işlemidir.

Türkiye'nin kültürel mirasının önemli bölümünü oluşturan arkeolojik yerleşmeler, buluntu yerleri hızlı ekonomik gelişme, erozyon veya deprem gibi nedenlerden dolayı tahrip olmakta veya zarar görmektedir. Kentleşmenin yayılması, turistik ve endüstriyel tesisler için gerekli yol, su ve havaalanı gibi çalışmaların bütünü verilen zararı hızlandırmaktadır. Definecilik ve kaçak kazıların artması tarihsel ve kültürel çevrelere yapılan tahribatı kişiselleştirmektedir. Envanter çalışması tamamlanmadığından dolayı neyin zarar gördüğü ve neyin kaybolduğu tam olarak anlaşılammaktadır (Türkiye Arkeolojik Tahribat Raporu 2000, 2001,56-57).

Define ve antika aramak amacı ile arkeolojik dolgular bilinçli olarak tahrip edilmekte olup, parasal değeri olan objelerin bulunabileceği mezarlık ve tümülüs gibi yerler hedef alınmaktadır. Bununla birlikte baraj, sulama kanalı, otoyol ve havaalanı, taş ve maden ocakları, liman tesisi, sanayi ve turistik alanların yapımında iş makinelerin kullanılması, arkeolojik yerlerin zarar görmesine/yok olmasına neden olmaktadır. Bilinçli olmayan tarımsal faaliyetler (pulluk kullanımı, sulu tarım, toprağın altında tuzlanmayı önlemek için akaçlama yapılması) de toprağın altında ve üstünde bulunan kültür varlıklarının tahrip edilmesine yol açmaktadır (Özdoğan, 2014,174-177).

Definecilik ve Türkiye'de defineciliğin kültür varlıkları üzerindeki etkileri ile ilgili Erzurum Bölge Restorasyon ve Konservasyon Laboratuvarında görevli Konservatör-Restoratör olarak görev yapan uzman bir personel ile görüşme yapılmıştır. Görüşmede uzman personel şunları ifade etmiştir:

“Definecilik insanlık tarihi kadar eskidir ve özellikle mezar hırsızlığı olarak başlamıştır. Hatta mezarların soyulmasının engellenmesi için yığma taş mezarların (piramitler) ve yığma toprak mezarların (tümülüsler) yapılması gibi çarelere başvurulmuştur. Örneğin, Osman Hamdi Bey zamanında Mısır Osmanlı Devletinin toprağı iken Mısır çarşılarında definecilik ve mezar soygunları ile ele geçen mumyaların satıldığı görülmüştür. Mısır pazarlarında satılan birçok eserin satın alınarak İstanbul'a getirildiğı anlaşılmıştır. Anadolu'da ise, İslam dininde ölünün

toprağa sadece kefeniyle gömülmesi nedeniyle mezar soygunları daha az görülmüştür. Anadolu topraklarında birçok köyde altın dolu küp hayaliyle yaşayan definecilere rastlamak mümkündür. Çünkü Türkiye’nin üzerinde bulunduğu Anadolu birçok medeniyete ev sahipliği yaptığı için toprağı biraz eşeleleyen herkes bir şeylerle mutlaka karşılaşır. Avcı hikâyeleri gibi anlatılan define arama hikâyeleri ve maceraları da bilinçsiz insanları kaçak olarak definecilik yapmaya özendirilmektedir. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve Define Arama Yönetmeliği hükümleri doğrultusunda izin alarak definecilik yapılabilmektedir. Kaçak olarak yapılan define kazılarındaki kültürel miras tahribatları inanılmaz boyuttadır. Kelimenin tam anlamıyla definecilerin çoğu bu konuda cahildirler. Bir üfürükçüden bile yer tahmini alabilirler. Bu yüzden de köstebek diye anılırlar. Defineciler gelişi güzel mezarlık, höyük, eski ev, bahçe, orman, hazine arazisi, sit alanı vb. her yeri kazarlar ve çıkan şeyin mahiyetini bilmeden öncelikle altın ararlar. Türkiye’de 1990’lu yıllarda satılan define haritaları da tahmin edilemez derecede kültür varlıkları tahribatına neden olmuştur. Öyle ki kaçak defineciler yekpare bir taş bile dinamitle patlatacak kadar tehlikelidirler. Define avcıları defineye bir an önce sahip olmak amacıyla dozer gibi ağır makineler kullanarak ya da dinamit patlatarak tarif edilemez bir kültürel miras tahribatına sebebiyet vermektedirler. Yine günümüzde geliştirilen metal dedektörlerin de kaçak kazı yapan defineciler arasında yaygın bir biçimde kullanılmaya başlanması kontrolü çok zor durumlar ortaya çıkarmaktadır. Definecilerin inandıkları hayal için ölüm dâhil göze alamayacakları hiç bir şey yoktur. Defineciler iyi korunamayan kazı alanlarına da büyük zararlar vermektedirler. Gece yarısı arkeologlar istirahat ederken kazı alanlarına giren defineciler birçok tarihi eserin tahrip olmasına sebep olmaktadır. Yasa dışı defineciliğin tarihi ve kültürel çevre değerleri olan kültürel mirasın tahribatında çok büyük bir payı bulunmaktadır. Define avcılarının zengin olabilme hayalleri Türkiye’nin tarihi ve kültürel çevresine onarılmaz zararlar vermekle birlikte, kültürel miras değerlerini de yok etmektedirler.”

Türkiye’de dedektör kullanmak için izin almak gerekmemektedir. Dedektör; mayınları, radyoaktif mineralleri, gazları, manyetik dalgalarını

bulmaya yarayan bir araç olarak adlandırılmaktadır. Bununla birlikte dedektör toprağın altında bulunan altın, gümüş gibi metal nitelikteki eserleri bulmaya arayan ve bunun ses ve ışıkla sinyal vermek suretiyle gösteren veya haber veren cihaz olarak da işlev görmektedir. Dedektör arazide olan bir metal parçasına benzer sinyal vermekte ve defineciler ile kaçak kazıcılar bu sinyaller üzerine izinsiz kazı yapmaya başlamaktadırlar. Şayet bu kişi/kişiler bir höyük üzerindeyse, kaçak kazılar ile kültür varlıklarının bir kısmını veya tamamını tahrip edebilmektedir (Karaduman, 2005,30).

İzmir Kadifekale yakınlarında bulunan Roma dönemine ait 16.000 kişilik amfi tiyatroyu ortaya çıkarmak için Büyükşehir Belediyesi tarafından kamulaştırma çalışmaları ve yıkımlar sürerken, arkeologlardan önce davranan define avcıları kaçak kazılara başladığı tespit edilmiştir. Mahalle sakinlerinden Orhan Bıçakkaya şunları ifade etmiştir:

“74 yaşındayım, bu semtte doğup büyüdüm. Yıkılan evlerin altında altın olduğu hiçbirimizin aklına gelmedi. Hazine arayanlar yaklaşık 2 aydır geceleri gelip, evlerin altından geçen tünellerin içine girerek, buradaki hafriyat ve taşları çıkartarak kazıyorlar. Durumu önce Büyükşehir Belediyesi’ne daha sonra Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bildirdim, önlem alınmasını istedim. Antik tiyatro alanının içinde yer alan, anahtarları da bende bulunan, bir yakınımın evinin içinde de kazı yaptılar. Kamulaştırılan evlerin yıkılmasından sonra ortaya çıkan Roma duvarının altındaki tünelde ise lahit aradılar, ancak amaçlarına ulaşamadılar. Arkeologlar gelip inceleme yaptı. Kazılan yerin antik tiyatronun girişi olduğunu söylediler.” (www.milliyet.com.tr, 2015).

İznic ve çevresinde belirlenen kültür varlıkları tahribatlarının önlenmesine yönelik akademik çalışma yapan Yalman’a göre toprak yüzünde bulunan mevcut eserlerin müzelere en kısa süre içinde taşınması, İznic yeni yerleşiminin arkeolojik bir yapı ve çevresinde nekropol alanlarının üzerinde olması nedeniyle her türlü inşaat çalışmalarında temel kazılarının müze denetiminde gerçekleştirilmesi, mezar odaları ve anıtsal yapıların güvenlik görevlisi koruması altında olmayanlarının emniyetli özelliklere sahip kapılarının yaptırılması, gezici güvenlik kadroları

ile sık sık kontrol edilmesi, savcı ve hâkimlerin konu hakkında bilgilendirilmesi ve bu konuda eğitilmiş hukukçulardan oluşan mahkemelerin kurulmasının sağlanması gerekmektedir (Yalman, 461-485).

19.yüzyıldan itibaren Türkiye’de yapılmış yüzey çalışmaları ve kazı araştırmalarından elde edilen verileri kapsayan TAY (Türkiye arkeolojik yerleşmeleri) projesi ile arkeolojik yerleşmeleri ve buluntu yerlerinin yedi bölge sistemine göre genel envanterini çıkarıp belgelemek üzere 2000-2008 yılları arasında bir çalışma yapılmıştır. Çalışmaya ilişkin tahribat raporunda şunlar belirtilmiştir:

“Höyük, mağara, buluntu alanları, yapılar gibi arkeolojik yerleşmelerin nasıl oluştuğu konusunda kamuoyu ve konuyla doğrudan ilgisi bulunmayan, ancak tahribata neden olan resmi kuruluşlar bilgilendirilmelidir. Bilinen ve görülür büyüklükteki tescilli yapılmamış höyüklerin/yapıların işlemlerine derhal başlanmalı ve devam eden tescil işlemleri hızlandırılmalıdır. Tescil edilmiş yerleşmelerde/yapılarda korumaya yönelik önlem alınmalı ve hiçbir koşulda tescil dereceleri düşürülerek buralardaki yapılaşmanın önünün açılmasına izin verilmemelidir. Tarihi değerlerimiz yalnızca turizm değerleri düşünülerek gündeme getirilmemelidir. Kültürel emanetlerin korunmasına ilişkin, ilgili birimler arasında koordinasyon sağlanmalıdır. Toprak altından çıkan ve toprak üstünde bulunan eski uygarlıklara ait kalıntılar, “kültür mirası” kavramı ile üzerinde sonsuz tasarruf yetkisine sahip olunan bir “mal” haline gelmesine neden olmaktadır. Bunun yerine bu kültür değerleri, gelecek nesillere korunarak aktarılması için kültür ve tabiat varlıkları olarak anılmalı ve “emanet” olarak benimsenmelidir.” (www.tayproject.org, 2015).

6. Defineciliğin⁹ Kültür Varlığı Kaçakçılığındaki Rolü ve Uluslararası Yapısı

Anadolu’da çok miktarda olan ve birçoğu arkeolojik kazılarla incelenmemiş olan ören yerleri, sit alanları, höyükler ve tümülüsler define bulmak tutkusunda olan ya da geçimlerini kültür varlığı kaçakçılığından

9 Başlıkta belirtilen definecilik kavramı izinsiz ve/veya kaçak olarak yapılan define arama işlemidir.

sağlayanlar için uygulama alanları olmuştur. Türkiye bu anlamda sahip olduğu kültürel miras zenginliği ile kaçak kazıların en fazla yapıldığı ülkeler arasında bulunmaktadır. Yapılan araştırmalarda polis ve jandarma kayıtlarında 2863 sayılı yasayı ihlalden işlenen suçların büyük bir kısmını da definecilerin yaptığı kaçak kazıların oluşturduğu belirlenmiştir. Ayrıca kaçakçılık yapan definecilerin birçoğu kimi zaman kaçak kazı yaparken suçüstü olarak kimi zaman da kaçak kazı neticesi elde ettikleri kültür varlıklarını satarken yakalanmaktadırlar (Duyan, 2010,47).

Defineci izin almaksızın define aramak amacıyla kazmayı toprağa vurduğu an kaçak kazıcı durumuna düşmektedir. Kültür ve Tabiat Varlıkları Kanununa göre korunması gerekli taşınmaz nitelikteki kültür ve tabiat varlıklarının yıkılmasına, bozulmasına, tahribine, yok olmasına veya zarara uğramalarına kasten sebebiyet verenler iki yıldan beş yıla kadar hapis ve beş bin güne kadar para cezasıyla cezalandırılır. Kültür ve tabiat varlıklarını yasaya aykırı olarak yurtdışına çıkaran kişi, beş yıldan on iki yıla kadar hapis ve beş bin güne kadar para cezası ile cezalandırılır. Kültür varlığı bulmak amacıyla izinsiz kazı veya sondaj yapan kişi, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezasıyla cezalandırılır. İzinsiz olarak define araştıranlar üç aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır(www.kultur.gov.tr,2015). Çalışmaya ilişkin yapılan araştırmalarda ve uzmanlar ile yapılan mülakatlarda izinsiz olarak define araması yapanların veya arama sırasında bulduğu eserleri satma veya yurtdışına kaçırma eyleminde bulunanlara yasada öngörülen cezaların yeterli/caydırıcı olmadığını, bahse konu kişi/kişilerin aynı kanunsuz fiili yapmaya da devam ettiklerini ifade etmişlerdir.

1999 yılında Cambridge’de yapılan yasa dışı antikalar sempozyumunda Türkiye tarafından yalnız 1997 yılında, 10.000’den fazla kaçak kültürel eserler ile yakalanan 500’den fazla yağmacı/kaçak kazıcı/kaçakçının tutuklandığı belirtilmiştir. Genel olarak, küresel resim Roosevelt ve Luke’a göre korkunç boyutlardadır. Örneğin, Türkiye’nin batısında bulunan yaklaşık 400 gömülü mezarın % 90’nın yağma belirtileri sergiledikleri tespit edilmiştir (Roosevelt ve Luke, 2006,180).

Suna-İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Müzesi’nde düzenlenen “Elmalı Definesi” konulu konferansa katılan araştırmacı yazar Özgen Acar’a göre, Türkiye’de 100 bin defineci bulunduğu ve henüz bilim adamları tarafından bilinmeyen kültür varlıklarının bu kişiler tarafından soyulduğudur (www.mimnap.org, 2015). Kaçak kazı ve kültür varlığı kaçakçılığıyla ilgili ihbarlar Kültür ve Turizm Bakanlığı aracılığıyla veya doğrudan polis ve jandarmaya yapılabilmektedir. Bu nedenle anılan Bakanlık tarafından kaçak kazı ihbarlarına ilişkin tam bir bilgi verilemeye de arşiv kayıtlarından 2007–2012 yılları arasında tespit edilen 2188 kaçak kazı olayı olduğu söylenmektedir (www.ntv.com.tr, 2015).

Define arama ve definecilik hakkında halkı bilgilendirmek amacıyla oluşturulan internet sitelerinde kültür varlığı kaçakçılığı suçuna teşvik edici bilgilerin yer alması çok sayıda profesyonel kültür varlığı kaçakçısının ortaya çıkmasına ve bazı kültür varlıklarının yurt dışı bağlantılı internet siteleri üzerinden satılmasını kolaylaştırmaktadır (Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı 2013 Raporu, 2014,72).

İzinsiz yapılan definecilik veya kaçak kazılar neticesinde yapılan tahribatların videoya çekilmiş görüntüleri internet sitelerinde bulunabilmektedir. Bu görüntüler, Türkiye’de birçok yerleşim alanlarında kültürel mirasın bulunduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. İnternet sitelerinde bulunan arkeoloji, define cihaz, dedektör, işaret videoları, gezi, kazı, mezar, müze, tarihi eser ve para videoları, antik kentlerin fotoğrafları, harita ve diğer uygarlıklara ait eserlerin fotoğrafları ile diğer uygarlıklara ait paraların resimleri, sahte antik eserin nasıl anlaşıldığına dair bilgiler izinsiz define arama veya kazı yapma düşüncesinde olan kişi/kişileri olumsuz etkileyebileceği düşünülmektedir.

Define araması ve definecilik ile ilgili Anadolu Medeniyetleri Müzesi yetkilisi ile bir görüşme yapılmıştır. Görüşmede yetkili şunları ifade etmiştir:

“Define arama, yasa ile vatandaşlara verilmiş bir haktır. Bu hakkın nasıl ve ne şekilde kullanılacağı ile nerelerde define aranacağı 2683 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanununda ve Define Arama Yönetmeliğinde belirtilmiştir. Definecilik izinli veya izinsiz olarak define

arama işlemidir. İzinli yapılan define aramalarına müzeden bir uzman katıldığı için bulunan eserin kaçırılması veya üçüncü kişilere satılması mümkün değildir. Define aramasında bulunan, değeri olan ve sahibi belli olmayan buluntular kültür varlığı olarak tanımlanabilir. Bu eserlerin değerine göre müzeler tarafından belirlenecek tutar defineyi bulana verilmektedir. Bir vatandaşın herhangi bir şekilde bulduğu arkeolojik veya etnoğrafik kültür varlıklarını doğrudan koleksiyonerlere veya müzelere maddi karşılığında verebilir. 2863 sayılı kanununun 6.maddesinde belirtilen yerlerde izinsiz kazı yapması veya kültür varlığı araması suçtur. Bu yerlerin dışında mülki amirden izin almak şartıyla kanun ve yönetmelik çerçevesinde define aranabilir. Bu alanlarda da izinsiz kazı yapmak yasaktır. Türkiye’de define aramak için gerekli şartları yerine getirmenin belirli bir maliyeti olduğundan çok fazla müracaat olmamaktadır. Define aramanın merak olduğu kadar ekonomik boyutu kişileri bu alana yönlendirmektedir. Halk arasında gömü olduğu veya yaşanan yerden başka bir yere göç eden toplulukların değerli eşyalarını gömerek gittiği ile define haritalarının olduğu kanısı yaygındır. Türkiye’de koruma altında bulunan tarihsel ve kültürel çevrelerin alan kontrolünün istenilen düzeyde olduğunu söylemek güçtür. Bu alanların korunmasında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından kadrolu veya özel güvenlik görevlilerini içeren bir güvenlik ekibinin belirli çalışma esasları dahilinde arkeologların katılımı ile güvenlik hizmeti verilebilir. Ancak bu maliyetli bir iştir. Bu nedenle Bakanlık bütçesinin artırılması gerekir. Ören yerleri dışındaki arkeolojik yerler, sit alanları ve diğer 6.madde kapsamında bulunan yerlerin korunması sorumluluk bölgelerine göre polis ve jandarma tarafından sağlanmaktadır. Kültürel varlıkların korunmasında toplumun eğitim yolu ile bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Öğrencilere yönelik çalışmalar yapılmakta ancak öğrencinin kavrayabileceği anlatacak ve eğitecek ölçüde yeterli müze görevlisi bulunmamaktadır. Ayrıca cezaların caydırıcı olmadığı düşüncesindeyim. Cezaların amaçlarından biri de bireyin aynı suçu tekrar işlemesinin önlenmesidir. Define aramaya ilişkin yasal düzenlemenin yapılması bir anlamda kaçak kazıyı engellemeye yönelik bir yaklaşımdır. Ancak kültürel bilincin toplumda yaşayan bireylerde içselleştirilmesi ve ekonomik refahın

artması izinsiz kazı ve define aranması suçuna yönelimi azaltacaktır. Dedektörün yasal olarak yasaklanması mümkün değildir. Ancak dedektörün izinsiz kazılarda kullanılması suçun öğeleri arasında değerlendirilmektedir. Çünkü dedektör başka alanlarda kullanılabilir. İzinsiz kazılar doğu ve güneydoğu bölgeleri başta olmak üzere diğer bölgelerde de yapılmaktadır. Kültür varlığı kaçakçılığı yapan grup üyeleri içinde bulunan izinsiz define arayıcılarının çok iyi takip edilmesi gerekir.”

7- Sonuç

Kültür varlıklarının izinsiz ve kaçak olarak aramasının yapıldığı definecilik, Türkiye’nin sosyal ve ekonomik koşulları, toplumun eğitim düzeyi ve kültürel bakış açısı ile yakından ilgili olsa da günümüzde artık kültürel mirasın korunması küresel ölçekli ve önemli bir sorun haline gelmiştir. Özellikle kaçak kazılar ve yasa dışı define aramaları kültürel varlıkların geri kazanılamaz bir biçimde tahrip edilmesine ve tarihsel/kültürel çevrenin zarar görmesine neden olmuştur/olmaktadır.

Defineciliğin izinsiz olarak müze görevlisi nezaretinde yapıldığı alanlarda hukuki olarak bir problem bulunmamaktadır. Ancak, Türkiye’de izinsiz/kaçak yapılan kazıların devam ettiği kolluk kuvvetlerinin yaptığı operasyonlardan ve medyadan öğrenilmektedir. Kaçak kazıların önlenmesine veya azaltılmasına yönelik çıkarıldığı düşünülen define mevzuatı çerçevesinde define aramasının yüksek maliyet giderleri nedeniyle vatandaş tarafından pek tercih edilmemektedir.

Çalışma konusuna ilişkin uzmanlar ile yapılan görüşmelerde; izinsiz olarak yapılan defineciliğin devam ettiği, define avcılarının metal dedektör, kazma, kürek ve şiş kullanmakla beraber define bulabilmek için dinamit kullandıkları ve dozer ile toprak araştırması yapmaktan bile çekinmedikleri ifade edilmiştir. Zengin olma hayali ile ölümü bile göze alan definecilerin Türkiye’nin tarihsel ve kültürel çevresine onarılamaz zararlar verdikleri belirtilmiştir.

Define avcılarının kültür varlıklarına karşı işledikleri suçlara karşı uygulanan cezaların caydırıcı niteliğinin yeterli olmaması, mevzuatta

yer alan boşluklar, kültürel bilinç eksikliği, sosyolojik, ekonomik ve etik temelde irdelenmesi gereken bu problemin nedenleri arasında yer alabilecek ayrı bir boyuttur. Ayrıca define hırsızları ile sadece resmi kurum ve kuruluşların çabalarıyla yeterli mücadele edilemeyeceği de bilinmelidir. Bu mücadelede toplumun bütün katmanlarının etkin katılım ve desteğinin alınması, devlet kurumları, sivil toplum örgütleri ve vatandaşlar arasında işbirliğinin sağlanması gerekmektedir.

Türkiye’de izinsiz ve kaçak olarak yapılan defineciliğin kültürel mirasın korunması bağlamında önlenmesine yönelik aşağıda belirtilen önerilerin gerçekleştirilmesi halinde kültür varlıklarına ilişkin suçların azalacağı, tarihsel ve kültürel çevrelere olan farkındalığı/ilgiyi/ koruma olgusunu artıracakı düşünülmektedir.

- Define ve define aramalarına ilişkin kurulan internet sitelerinin usul ve esaslarını belirleyen hukuksal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Çünkü bu internet sitelerinde kültürel varlıklar ve buldukları yerlere ilişkin resimler, fotoğraflar, haritalar ve açıklayıcı bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgiler kişi veya kişileri izinsiz define ve kültürel eser aramaya yönlendirmektedir.
- Kaçak olarak yapılan kazı ve define aramasının tarihsel ve kültürel dokuya zarar verdiğine yönelik resmi ve özel televizyon kanallarında kısa eğitici filmlerin gösterilmesi gereklidir.
- Kültür ve tabiat varlıklarına karşı işlenen suçların daha iyi araştırılabilmesi için ihtisas mahkemelerinin kurulması ve savcılarını/hâkimlerin anılan konuda bilgilendirilmesi gereklidir.
- Metal dedektör reklamlarının kontrol ve denetiminin (suça özendirmemesi için) iyi yapılması gerekmektedir.
- Metal dedektörlerin kullanım amacı çerçevesinde satılmasına dair hukuksal düzenleme yapılması gereklidir.
- İzinli define aranmasını kolaylaştırıcı düzenlemelerin yapılması (kazıya refakat eden yetkililer için yapılacak masrafların define

arayacak kişiden alınmaması) kaçak kazıları önleyebileceği/azaltabileceği düşünülmektedir.

- Defineciliğin sorunları ile izinsiz yapılan definecilik/kaçak kazıların önlenmesine yönelik Kültür ve Turizm Bakanlığı koordinatörlüğünde, uygulayıcı kurum/kuruluşlar ve akademisyenlerin katılımı ile değerlendirme toplantıları düzenlenmelidir.
- Arkeolojik alan çalışmalarının tamamlanarak, mevzuata ilişkin işlemler gerçekleştirilerek tescilinin yapılması gerekmektedir. Tescil edilmiş yerleşmelerin ve yapıların korunmasına yönelik önlemler en kısa süre içerisinde alınmalıdır.
- Kurum/kuruluşlar ile özel sektör tarafından arkeolojik alanlara yakın yerlerde veya henüz tescil edilmemiş tarihsel ve kültürel çevrelerde yapılacak her türlü inşaat çalışmalarındaki temel kazılar müze denetiminde gerçekleştirilmelidir.
- Tescil edilen alanların korunmasına yönelik Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı olarak önleyici olarak görev yapacak koruma görevlileri teşkilatının kurulması kaçak kazı olaylarını azaltabilir.
- İl Kültür Müdürlükleri tarafından çıkarılan tarihsel ve kültürel mekân ve eserlerin ayrıntılı olarak bulunduğu kitapçıkların izinsiz veya kaçak kazı yapmayı düşünen kişi/kişileri olumsuz etkilediği düşünülmekte olup, bu çalışmaların daha sınırlı bir şekilde yapılması gerekmektedir.
- Bireyde ilköğretimden itibaren kültür varlıklarına karşı bilinç düzeyinin artırılması ve öğrenimi boyunca sürdürülebilir hale getirilmesi gereklidir.

Türkiye’nin sahip olduğu kültürel değerlerin korunmasında toplumda yaşayan bütün bireylerin sorumluluğu bulunmaktadır. Defineciliğe ilişkin kanun uygulayıcı birimlerin sürdürülebilir, yasal çerçevede ve suçu önleyici çalışmaların toplum desteğini de alarak devam etmesi insanlık tarihinin günümüze ulaşan kanıtları olan kültürel mirasın

gelecek nesillere sağlam bir şekilde ve özgün olarak bırakılmasına olanak sağlayacaktır.

Kaynakça

- Akkaya, M., (1993), “Eski Eser Tahribatı ve Defineciler”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt:36, Sayı:1-2, Ankara, s.259.
- Amineddoleh, L., (2014), “ Protecting Cultural Heritage by Strictly Scrutinizing Museum Acquisitions” *FORDHAM INTELL. PROP. MEDIA & ENT. L.J.* [Vol. 24:729 P.731-780.
- Brodie, N., & Watson, P. (1999, Autumn). “A symposium—Illicit antiquities: The destruction of the world’s archaeological heritage”, 22-25 October 1999, Cambridge. *Culture Without Context*, 5. Retrieved December 21, 2007, from <http://www.mcdonald.cam.ac.uk/projects/iarc/culturewithoutcontext/issue5/>
- Bowman, B. A., (2008), “ Transnational Crimes Against Culture Looting at Archaeological Sites and the “Grey” Market in Antiquities”, DOI: 10.1177/1043986208318210 *Journal of Contemporary Criminal Justice* 2008 24: 225 originally published. p.229-242.
- Erdoğan, İ., (2013), “Hukuki Açından Define”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.XVII, y.2013, Sa.1-2 s.513-533.
- Eriş, M.Ü., “Asar-ı Atika Nizamnamelerinden 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununa Mevzuatın Karşılaştırmalı Bir İncelemesi”, (Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi), *Kültür ve Turizm Bakanlığı*, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 2012, s. 76.
- Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı, (2014), *Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı 2013 Raporu*, Ankara, s.72.
- Karaduman, H., (2005), “Metal Arayıcı Detektörlerin Kullanımı Kısıtlanmalıdır”, *İDOL, Arkeologlar Derneği Dergisi*, Nisan-Mayıs-Haziran 2005, Yıl:7, Sayı:25. s.29-33.

- Konyar, E., (2008), “Türkiye’de Definecilik: Eski Eser Yağması”, *Toplumsal Tarih*, Numizmatik ve Tarih, s.2222-2227.
- Kültür ve Tabiat Varlığı Kaçakçılığı Organ ve Doku Kaçakçılığı Tefecilik Sahtecilik, (2015), *Yolsuzluk ve Mali Suçlar*, Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi, POLİTAM, 10.Ünite.
- Özdoğan, M., (2014), *50 Soruda Arkeoloji*, Bilim ve Gelecek Kitaplığı, İstanbul: Kayhan Matbaacılık.
- Özel, S. (1997), “Kültür Varlıkları Üzerinde Geniş Kapsamlı Kanunlarla Tesis Edilen Devlet Mülkiyeti ve Türk Hukukundaki Durum”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Prof. Dr. Orhan Çağıl’a Armağan Sayısı, s.4.
- Roosevelt, C., & Luke, C., (2006). Looting Lydia: The destruction of an archaeological landscape in western Turkey. In N. Brodie, M. Kersel, C. Luke, & K. Tubb (Eds.), *Archaeology, cultural heritage, and the antiquities trade* (pp. 173-187). Gainesville: University Press of Florida. http://www.academia.edu/8827039/Looting_Lydia_the_Destruction_of_an_Archaeological_Landscape_in_Western_Turkey.
- Simmel, G. (2014), “Metropol ve Zihinsel Yaşam”, *Cogito*, Sayı:8, Yaz 1996, s.81-90, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Şahin, G., (2007), “Avrupalıların Osmanlı Ülkesindeki Eski Eserlerle İlgili İzlenimleri ve Osmanlı Müzeciliği”, *AÜ. DTCF. Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.XXVI, S. 42, (Eylül 2007) Ankara 2007, ss. 101-125.
- Şimşek, F., Dinç, G., (2009), “XIX. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Eski Eser Anlayışının Doğuşu ve Bu Alanda Uygulanan Politikalar”, *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:10, Sayı:16, 2009/1, s.101-127.
- Toprak, Z. (2012), *Çevre Yönetimi ve Politikası*, İzmir: Birleşik Matbaa.
- Türkiye Arkeolojik Tahribat Raporu 2000, (2001), *Tarihi Çevre, Mimarlık*, 298, s.56-57.

Yalman, A., B., “İzmit ve Çevresinde Belirlenen Eski Eser Tahribatları ve Öneri Koruma Tedbirleri”, Ankara Üniversitesi, s.461-485.

İnternet Kaynakçası

“Anadolu’nun mirasını mahveden defineciler”, <http://www.ntv.com.tr/arsiv/id/25385811> Erişim tarihi: 01.01.2016.

“Elmalı definesi” konferansı, <http://www.mimdap.org/?p=29453> erişim tarihi: 30.12.2015.

Kartal, Ş., (2014), “Tarihi Eser Kaçakçılığı ve Antika Merakı”
<http://www.turizmhaberleri.com/koseyazisi.asp?ID=2484395>, Erişim Tarihi:02.01.2016.

Tahribat Raporu, <http://www.tayproject.org/rapor.html>, Erişim Tarihi: 03.01.2016.

“Tarihi Eserlere İlişkin Cezai İşlemler Nelerdir?”, <http://www.kultur.gov.tr/TR,31122/tarihi-eserlere-iliskin-cezai-islemler-nelerdir.html>, Erişim tarihi: 01.01.2016.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.550a83f355f082.45607571, Erişim Tarihi: 31.12.2015.

*****

Abstract: -Evaluation of Treasure Hunting in Turkey in the Context of Cultural Heritage Protection- Persons interested in treasure hunting, with the aim of economic benefits and influenced by the told stories, have tried to find so believed treasure maps and sought/seek treasure in an authorized/unauthorized way throughout the history. In Turkey, citizens are given treasure search warrants in the framework of the regulatory legislation. However, search for treasure without permission outside the specified area in the law and illegal excavation constitutes a crime. It is heard from media reports intensively that illegal treasure searches/excavations are

carried out and historical/cultural environment is significantly damaged/destroyed. It is thought that, this study which evaluates illegal treasure hunting in the context of cultural heritage protection, will create awareness on the perception of the reader and proposals submitted for the prevention of illegal excavations in environments where cultural heritage exists/may exist, are expected to contribute to the reduction of crime.

Key words: Turkey, Treasure Hunting, Illegal Excavation, Cultural Heritage Protection.

